

УДК 81'367.625'371

**СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДІЄСЛІВ РУХУ
У СЛОВАХ АВТОРА
(на матеріалі сучасної англomовної художньої прози)**

Юлія Бойко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: yuliyany@i.ua*

Проведено аналіз функціонування дієслів руху у словах автора. Випрацьовано їхню семантичну класифікацію, а також окреслено найважливіші ознаки дієслів руху у репрезентативній функції. Визначено коефіцієнт репрезентативної функції у дієсловах руху в сучасній англійській мові.

Ключові слова: дієслова руху, слова автора, дієслова міміки, дієслова жестів, репрезентативна функція.

Дієслова руху неодноразово привертала увагу лінгвістів. Цьому семантичному класу дієслів присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, таких як В. В. Виноградов, Ю. Д. Апресян, Є. С. Кубрякова, В. Г. Гак, Н. Д. Арутюнова, А. А. Уфимцева, В. Н. Ярцева, Р. С. Гінсбург, І. А. Стернін, М. В. Нікітін, В. А. Звягінцев, І. Л. Сульженко, С. Fillmore, J. Lyons, J. Leech, L. Talmi та багатьох інших, що пояснюється багатогранністю їх семантичної структури та функцій.

Мета праці – дослідити дієслова руху у словах автора, провести комплексний аналіз функціонування дієслів руху із репрезентативною функцією у сучасній англійській мові та виокремити основні критерії їх класифікації.

Зазначимо, що Чарльз Пірс, який одним із перших розглянув питання про знаковий характер мови як одного з аспектів загальної теорії про знаки і тим сам заклав підвалини семіотичного аналізу, дав також і своє визначення *репрезентативної функції* знака. В основі методології семіотичного аналізу лежав пошук підтвердження гіпотези, що один знак веде до виникнення іншого, як і одна думка веде до виникнення іншої. Він уважав, що знак репрезентує щось в ідеї, яку він утворює або змінює. Те, що він репрезентує, називається його об'єктом; те, що він повідомляє, – його значенням; а ідея, яку він породжує, – його інтерпретантою [7, с. 69; 151].

У рамках системної граматики М. Галлідея репрезентативна функція характеризується як функція “мені необхідно щось тобі сказати”, тобто, *функція передачі змісту*. Ця функція допомагає мовцю виконувати референцію до конкретного предмета, а слухачеві ідентифікувати саме цей предмет.

Серед лексико-семантичних груп дієслів дієслова мовлення є головною групою із репрезентативною функцією, яка у словах автора має найбільш високий показник частот-

ності вживання. За частотністю вживання друге та третє місце посідадуть ЛСГ дієслів мислення та психологічної діяльності. На наш погляд, репрезентативна функція згаданих вище ЛСГ дієслів у словах автора полягає у визначенні вектора направленості на пряму мову, а також семантичній проекції прямої мови.

З. П. Нічман уважає синтаксичні конструкції із прямою мовою, в яких пряме висловлювання вводиться дієсловами руху, міміки та жестів, неповними через відсутність в них дієслова мовлення [6].

Проте, на думку Ткаченко Р. Г., дієслова, які імпліцитно передають ідею говоріння (дієслова руху, міміки, жестів), також беруть повноправну участь у формуванні структур з двома предикативними центрами (що становить основний зміст єдності слів автора із прямою мовою), оскільки вони фіксують предикативне значення темпоральності, модальності і персональності незалежно від своєї семантичної характеристики [8, с. 10].

Слова автора із прямою мовою пропонуємо назвати бінарною синтаксичною єдністю (БСЕ), оскільки вони пов'язані між собою спільним змістом та будовою, що утворює одне розгорнуте повідомлення [3, с. 85].

Відбір емпіричного матеріалу проводився шляхом суцільної вибірки на матеріалі сучасної англійської прози, обсяг якої становить 1 000 сторінок. Вибірку проводили вручну, за текстом для отримання максимально точних результатів. Обсяг відібраного матеріалу становить 96 лексем на позначення руху, всього 175 синтаксичних фрагментів.

Одним із параметрів дієслівних лексем у словах автора є репрезентативність, під якою розуміємо анафорично-катафоричні відношення. Ця репрезентативність не є однорідною, тому вона диференціюється за коефіцієнтом.

Семантичний аналіз дієслів руху допоміг визначити неоднорідність їхнього функціонування у словах автора та виокремити коефіцієнт “насиченості” репрезентативної функції з різними рівнями цієї насиченості: *рівень максимальної репрезентативності*, *рівень помірної репрезентативності (квазі-репрезентативності)* та *рівень мінімальної репрезентативності*.

Максимальна насиченість репрезентативної функції простежується у дієсловах міміки та жестів, які слугують засобами передання невербальної комунікації і які ми відносимо до дієслів руху, оскільки в них наявна сема ‘руху’, зокрема ‘руху частин тіла’.

(I) Рівень максимальної репрезентативності є типовим для таких дієслів, як *nod* (one’s head), *clap* (one’s hands), *shake* (one’s head), *wrinkle* (one’s nose), *frown* (one’s brows, face), *narrow*, *close* (one’s eyes), *squeeze*, *slide* (forward). Цей критерій наочно проілюстрований прикладами, поданими нижче:

- (1) *He nodded. “Right. And there’s absolutely no equivalent for men. Do you realize that? There is nothing a man can wear that has the same effect on women that these things have on us. It’s not fair”* [10]. (= agreed).
- (2) *My father nodded. “You won’t see Susie anymore, honey. None of us will”* [13]. (= disagreed).

Простежується, що дієслово жестів ‘*nod*’ характеризується таким рівнем репрезентативності, як і дієслова мовлення ‘*agree/disagree*’.

He nodded. “Right. And there’s absolutely no equivalent for men. Do you realize that?..” – з контексту реципієнту стає цілком зрозуміло, що у прямій мові йтиметься про згоду або незгоду із чимось. У першому реченні йдеться про згоду, друге речення виражає незгоду.

- (3) *He **clapped a hand over his mouth**. “Oh, that’s a misprint! It’s supposed to be chocolate-covered gob, not God! I’ve got to go tell Acumar immediately. Chocolate-covered God. Is that a scream or what?” [10] (= said dazedly).*

*He **clapped a hand over his mouth**. “Oh, that’s a misprint!..”* – цілком очевидно, що це було сказано зі здивуванням, бо саме в такий спосіб людина, **зазвичай, невербально** висловлює здивування. Рівень репрезентативності помітно високий, а також простежується нерозривний зв’язок бінарної синтаксичної єдності із прямою мовою (БСС). Цей зв’язок у прямій мові підкреслюється лексично (за допомогою вигука *oh*) та пунктуаційно (за допомогою знака оклику).

Розглянемо інші дієслова руху із максимальним коефіцієнтом репрезентативності:

- (4) *She **shook her head**. “I doubt they’ll take back all the menus and change them. I was only making a point. You were surprised by my reaction, huh?” [10] (= denied, disagreed etc.).*
- (5) *She **picked up her sardine/dandelion hors ivoivre, looked at it and wrinkled her nose**. “I don’t like fish. Is it okay if I don’t eat this?” [10] (wrinkled her nose = refused (to eat)).*
- (6) *“Everything looks good here, Vincent. What do you think I should have? Oh no, look at that!” She **frowned at the menu and her eyes narrowed** [10]. (= e.g. said discomposedly).*
- (7) *He **shook his head, closed his eyes**. “No, here is fine” [10] (= e.g. refused, disagreed and said dreamingly).*
- (8) *Ettrich **slid forward**. “Hey!” He **reached up and touched the driver’s shoulder** [10]. (= e.g. said impatiently).*
- (9) *“Yes. Are you going to die again?” Till **turned his glass around and around on the table with long fingers** [10]. (= said disturbingly).*
- (10) *Ettrich **squeezed the other man’s shoulder**. “You never understood the big picture, Bruno. That’s why you were lousy at your job. Did you know that everyone in the office called you the doofus in a nice suit?” [10] (= e.g. said anxiously, emotionally etc.).*

У наведених вище прикладах простежуємо максимальний коефіцієнт динамічності, відсутній в інших лексико-семантичних групах дієслів. Порівняємо, наприклад, речення із дієсловом міміки та речення із дієсловом мовлення у словах автора:

- (11) *She **arched an eyebrow**. “Yeah sure, I got some kids. Why?” [10].*

- (12) *He **said with a look of wonder**. “Lang syne?” [13].*

У реченні (11) чітко простежується певна напруженість мовця, зростання динаміки висловлення, а також подання умовного сигналу реципієнту про зміст прямої мови. Отже, вважаємо, що дієслова міміки та жестів у словах автора виконуватимуть **динамічно-репрезентативну функцію**, першочерговими завданнями якої є передання динаміки висловлювання і референція до прямої мови.

У реченні (12) бачимо дещо іншу ситуацію: дієслово мовлення з прийменниковою фразою виконує репрезентативну функцію у словах автора, головним завданням якої є лише представлення (репрезентація) прямої мови. Репрезентативна функція орієнтована на предмет, про який ідеться, а не на учасників мовного акту.

За коефіцієнтом “насиченості”, виокремлюємо також (II) **квазі-репрезентативність** у словах автора. Квазі-репрезентативну функцію у словах автора виконують дієслова руху, у

яких рівень репрезентативної функції трохи нижчий, ніж у дієслів мовлення. Наприклад, проаналізуємо таке речення:

(13) *She **pointed to his chest and wiggled her finger**. “I was guessing you were a 34-B in a bra?” [10].*

У наведеному прикладі простежуємо експлікацію: *She **pointed to his chest and wiggled her finger (and said)** “I was guessing you were a 34-B in a bra?”*. Тут наявна квазі-репрезентативність, бо дієслово *to say* легко заповнює імпліцитну структуру без порушення змісту та динаміки висловлювання.

Аналогічне явище простежуємо й у таких прикладах:

(14) *A waitress **appeared** (and said). “Hi, folks. What can I bring you?” [10].*

(15) *“A banana split.” She (said and) **closed the menu with a whop and gave him a big smile** [10].*

(16) *My father **shook his head and sat down at the kitchen table** (and said). “When will the love muffins be done, Mata Hari?” [13].*

(17) *“Why can’t I use those clothes to stake my tomatoes?” My father (said and) **turned around** [13].*

(18) *“Ruth, are you okay?” (He said) And then he **reached her and grabbed on** [12].*

(19) *She **shrugs** (and says): “Magari” [12].*

(20) *“YOU! I remember YOU!” (He says) He **leans forward, takes my shoulders in his hands and starts to shake me happily, the way a child shakes an unopened Christmas present to try to guess what’s inside**. “You came back! You came BACK!” [12].*

(21) *Mum **grabbed the phone** (and said). “It’s just completely ridiculous, darling. I had my photo taken and I look as old as the hills. Una said try it in a booth but it’s worse. I’m keeping the old passport and that’s an end of the matter. Anyway, how’s Mark?” [11].*

(22) *«Oh God.» He (said and) **slumped at the kitchen table** [11].*

Як бачимо, у всіх розглянутих прикладах дієслівна лексема *said* відсутня у синтаксичній структурі речення, проте може бути відновлена за допомогою контексту.

(III) **рівень мінімальної репрезентативності** є наступним рівнем репрезентативності дієслів руху у словах автора. Цей рівень є типовим для дієслів руху, у яких рівень репрезентативної функції значно нижчий, ніж у дієслів мовлення. Такі дієслова виконуватимуть у реченні факультативну роль, тому що головна роль відведена дієсловам мовлення, які репрезентують пряму мову, тоді як дієслова руху несуть лише додаткову (необов’язкову) інформацію, а саме виконують **комплементарну (доповнюючу) функцію**. Комплементарна функція у поєднанні із репрезентативною допомагає більш детально охарактеризувати те, що буде висловлене, створити міцніший зв’язок із прямою мовою.

Проведений аналіз дав змогу виокремити такі групи речень із дієсловами руху, які виконують комплементарну функцію у словах автора:

• **дієслова руху із власне комплементарною функцією**, де згадані дієслова не несуть нічого, крім додаткової інформації, і поєднуються із дієсловами мовлення *say* та *ask*.

Спершу розглянемо приклади із дієсловом мовлення **say**:

(23) *At 10.30 Magda **jumped to her feet and said**, “Well, better go! Jeremy’s back at 11!” [11]*

(24) *A handsome thug in a brown leather jacket **walked over to Coco and after looking her up and down appreciatively said**, “Hey, baby, I’m buying whatever it is you’re selling” [10].*

- (25) *She bent down and said to him, "Thank you for bringing me this far. And thanks for telling the truth"* [10].
- (26) *"Let me help you," he said and put his hands under my armpits, which, even though covered by my winter parka, I was self-conscious about* [13].
- (27) *"No, I won't allow that," she said sternly and placed her cup back on the tray* [13].
- (28) *"OK, Dad, bye," I said, and picked up the real phone again* [11].

Також варто приділити увагу дієсловам руху у поєднанні з дієсловом мовлення **ask**, яке у кількісному співвідношенні поступається дієслову мовлення *say*, проте за функціональністю є рівноцінним з ним: (29) *Buckley followed the three of them into the kitchen and asked, as he had at least once a day, "Where's Susie?"* [13]; (30) *Ettrich leaned forward and asked carefully, "Who's here?"* [10].

Зуважимо, що оскільки в словах автора наявні дієслова мовлення *say*, *ask*, дієслова руху є менш динамічно напруженими, а отже, і факт факультативності репрезентативної функції та зниження самого коефіцієнта репрезентативності в дієсловах руху є очевидним.

• дієслова руху із функцією компенсаційної комплементарності, де комплементарну функцію виконують два і більше дієслова руху, за допомогою яких подаються допоміжні деталі, що звужує діапазон пошуку елементів, які пов'язують пряму мову зі словами автора:

- (31) *"Try again," Mr. Harvey said, and he squatted down and knocked against the ground* [12].

"Try again," Mr. Harvey said. – Дієслово *said*, без поданих вище дієслів руху, просто резюмує пряму мову, відсилає реципієнта до неї, але не дає відповіді на питання щодо локації, позиції тіла, часових рамок і т.д. Проте дієслово *squatted down* вже несе додаткову інформацію про положення тіла мовця (здійснюваний ним рух), а у випадку *Mr. Harvey said, and he squatted down and knocked against the ground...* отримуємо інформацію і про траєкторію руху тіла, ніби компенсуючи розумові витрати реципієнта за спроби окреслення більш повної інформації стосовно прямої мови та слів автора, які її супроводжують.

- (32) *She parted her hair, showed me scars on her head and said, "This is from when he hit me with motorcycle helmet. Always, he was hitting me with this motorcycle helmet when he is drinking, when I don't make money. He hit me so much, I go unconscious, dizzy, can't see..."* [13].
- (33) *Wayan dropped to her knees, grabbed her girl, and said, "A house! A house! We have a house!"* [12].
- (34) *«Please, allow me,» said Mark, put down his briefcase, leapt, rather agilely on to the wall, reached into the dustbin and picked out the phone* [11].
- (35) *So we find each other there in Venice, and Linda frowns at our map of the city, turns it upside down, locates our hotel, orients herself and announces with characteristic humility: "We are the mayors of this town's ass"* [12].

• дієслова руху у поєднанні з емоційно забарвленими дієсловами мовлення також виконуватимуть комплементарну функцію і матимуть мінімальний рівень динамічності, оскільки в дієсловах мовлення цей рівень буде значно вищим. У реченнях нижче у дужках плюсом позначено дієслова з високим рівнем динамічності, а мінусом, відповідно, дієслова з низьким коефіцієнтом насиченості.

- (36) *"Hello, Ruth Connors!" he called and waved his arms* [12], [+/-].
- (37) *"Daddy!" Buckley yelled, and leapt up, forgetting Nate and everyone else* [12], [+/-].

- (38) *During the final hymn, as my family stood, she **leaned over** to Lindsey and **whispered**, “By the door, that’s him” [12]. [-/+]*
- (39) *She **switched into** drive and **screamed**, “On the floor!” to her son [12]. [-/+]*
- (40) *He **put** his hands behind his back and **announced**, “I was in this hospital with my dad just a few days ago” [9]. [-/+]*
- (41) *He **sits down** across from me and **drawls**, “Man, they got mosquitoes ’round this place big enough to rape a chicken” [11]. [-/+]*
- (42) *«Finally! I was beginning to lose hope.» She **sighed bluntly** and **got up** from the bed [9]. [+/-]*

Отже, викладене вище дає підстави підсумувати, що, по-перше, дієслова руху, міміки та жестів, які вводять пряму мову, повноправно беруть участь в оформленні структур з двома предикативними центрами (БСЄ). По-друге, дієслова міміки та жестів мають найбільший коефіцієнт репрезентативності, оскільки вони належать до групи “body language”, комунікативна передача думки яких закріплена узусом.

Тож дієслова руху у словах автора поділяють на: 1) *дієслова, у яких рівень репрезентативної функції максимальний* (дієслова міміки та жестів, які ми відносимо до лексико-семантичного поля дієслів руху через наявну в їхній семантичній структурі сему ‘руху тіла та частин тіла’); 2) *дієслова руху із квазі-репрезентативністю* (дієслова руху, у яких рівень репрезентативної функції нижчий, ніж у дієслів мовлення); 3) *дієслова руху, у яких рівень репрезентативної функції мінімальний* (сюди належать дієслова руху, які виконують комплексарну (вторинну) функцію і супроводжуються дієсловами мовлення із (первинною) репрезентативною функцією).

У перспективі дослідження – аналіз дієслів руху у словах автора у сучасному англomовному публіцистичному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 464 с.
2. Безпояско О. К. Грамматика української мови. Морфологія : підручник / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
3. Бойко Ю. Дієслова лексико-семантичного поля “мовлення” у репрезентації автора (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) / Ю. Бойко // Вісник Львівського університету. – 2014. – С. 85–92. – (Серія : Іноземні мови ; вип. 22).
4. Вилюман В. Г. Английская синонимика : учеб. пособие для вузов. / В. Г. Вилюман – М. : Высшая школа, 1980. – 123 с.
5. Кашин В. В. Чарльз Пирс о репрезентирующей функции знака / В. В. Кашин, Д. З. Мусин. – ВЕСТНИК ОГУ, 2010. – С. 127–132.
6. Ничман З. В. Глаголы говорения в сочетании с прямой речью / З. В. Ничман // Проблемы русской лексикологии. – Новосибирск, 1974. – С. 30–64.
7. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения [Текст] / Ч. С. Пирс ; пер. с англ. – М. : Логос, 2000. – 412 с.
8. Ткаченко Р. Г. Синтаксические конструкции прямой речи в английском языке ; автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Р. Г. Ткаченко. – Киев, 1978. – 28 с.
9. Ярема Е. В. Функционально-семантические особенности глаголов движения (на материале разносистемных языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Е. В. Ярема. – Гос. пед. ун-т им. У. Дж. Алиева. – Майкоп. – 2008. – 13 с.
10. Carroll J. White Apples / Jonathan Carroll. – New Directions Publishing Corp, 2002. – 96 p.
11. Fielding H. Bridget Jones: The Edge of Reason [Electronic

resource] / Fielding H. – 1999. [Cited 2014, 14 August]. – Available from : <http://www.e-reading.ws/book.php?book=72036/> 12. Gilbert E. Eat, Pray, Love [Electronic resource] / Gilbert E. – 2006. [Cited 2014, 14 August]. – Available from : https://archive.org/stream/EatPrayLove/Eat-Pray-Love_djvu.txt 13. Sebold A. The Lovely Bones [Electronic resource] / Sebold A. – 2002. [Cited 2014, 14 August]. – Available from : <http://www.e-reading.ws/book.php?book=130988/>

Стаття надійшла до редколегії 27.11.2015 р.

Прийнято до друку 14.09.2015 р.

**THE SEMANTIC CLASSIFICATION OF MOTION VERBS
IN REPORTED SPEECH (based on modern anglophone artistic prose)**

Yuliya Boiko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: yuliyany@i.ua*

The article deals with the functioning of motion verbs in reported speech. Their semantic classification has been developed and the most important features of the motion verbs in the representative function have been outlined. The representative function coefficient in motion verbs has been defined.

Keywords: motion verbs, reported speech, mimic verbs, gesture verbs, representative function.